

Tanija Žuste

DEVOJKE iz SANTSÁ

Preveo sa španskog
Nikola Škrbić

■ Laguna ■

Naslov originala

Tània Juste

LES NOIES DE SANTS

Copyright © Tània Juste, 2024

Translation rights arranged by Asterisc Agents.

Translation copyright © za srpsko izdanje 2026, LAGUNA

*U spomen na moju baku Pilar i njene sestre Huliju,
Anheles, Karmen i Lolu, pet devojaka iz Santsa
koje su ovu priču nadahnule.*

I za moju majku, još jednu devojku iz Santsa.

Hulija se često prisećala dana kada se rodila Lola. Pitala se kakav bi bio njen život da se tog Božića 1915, umesto nje-ne sestrice, rodio dečak. Zavisimo li od slučajnosti i da li je naš život obeležen neočekivanim trenucima i okolnostima? Ili možda nije. Može biti da slučajnosti ne postoje i da je sve što nam se dešava prethodno zapisano. U svakom slučaju, znala je da je taj događaj, Lolino rođenje, promenio njen i život cele njene porodice.

Bio je Badnji dan i njihova majka je poslala oca na natkri-venoj dvokolici po babicu. „Požuri, dete samo što nije“, upozorila ga je. Donja Sesilija nije živela daleko, ali kiša je lila kao iz kabla i putevi behu blatnjavi, što je iščekivanje činilo bes-krajnim, uz neprekidne otkucaje sata i tu napetu tišinu. Tišinu koju je narušavalo samo majčino nasumično stenjanje, a onda bi Hulija i njene sestre zadrhtale. Otac je ostavio večeru napola, majka je nije ni pipnula, a Hulija se sećala kako se naginjala kroz prozor da bi nadgledala ulaz u masiju*. Da se potrudi,

* Kat.: *masía* – tipično seosko imanje u Kataloniji i okolini Valensije. Čini ga porodična kuća u kamenu, okružena prostranim poljoprivrednim zemljištem, voćnjacima ili šumama. (Prim. prev.)

još uvek bi mogla da oseti hladnoću stakla na vrhu nosa i kapi kiše što su se slivale kao suze i mutile joj vid. Noć je bila tako mračna da beše čudo razaznati bilo šta, osim ponekog bleska munje koji bi plavio pejzaž neočekivanom svetlošću i osvetljavao joj gole vinove loze, poput niza rahitičnih ruku što se mole nebu. Pre njenog oca, došla je komšinica iz susedne masije. Neka Bog blagoslovi tu ženu čije ime Hulija nije pamtila! Ali ipak joj se u sećanje urezao slatki i saučesnički glas kojim je govorila njenoj majci. Kada je ušla, rekla joj je: „Obavestio me je tvoj muž. Ne uzbuđuj se, ovde sam da pomognem.“ Jer tako se to radilo: žene su se međusobno pomagale kada bi došlo vreme porođaja. To je bio običaj odvajkada, makar u tom kutku valenjskog zaleđa, u krajoliku vinograda i beličaste letnje svetlosti, gde se Hulija prvi put susrela sa svetom. Više joj nije ostalo ništa osim nejasnih slika iz dalekih vremena, iz jednog drugog života što je počeo da se gasi istog dana kada je Lola došla na svet.

Prvi put kada je ugledala babicu beše gotovo poput priviđenja. Dvokolice njenog oca se uputiše ka ulazu u masiju, te Hulija i njene sestre ubrzo prepoznaše dve siluete: oca kako vuče mulu za uzde, i tu ženu kraj njega. Pojava joj beše zadivljujuća, a glava joj je bila pokrivena ogromnim ćebetom. Činila joj se poput Device Marije, kao da su jaslice što su postavili odjednom oživele. Samo prisustvo te žene potpuno izmeni izgled kuće. Donja Sesilija je žustro uzela svima da daje naređenja. Majku je poslala u spavaću sobu, u pratnji komšinice, a posle je naredila ocu da na vatru stavi dva lonca puna vode. „Ovde treba još ruku“, negodovala je. Pogledala je oko sebe i primetila četiri devojčice kako je zapanjeno posmatraju. Ništa im nije rekla, već se okrenula ka ocu: „Kod vas nema nijedne druge žene?“ Počešao se po glavi i opsovao. Brbljao je nešto o Božiću i kako kiša ne staje, pa babica prestade da ga sluša. Zaustavila je pogled na Huliji i upitala je, uperivši prst u nju: „Ti si najstarija, jelda, mila? Vidi, moraćeš da mi pomogneš.“

Niko se nije usprotivio, i pored njene mladosti, i pored toga što je drhtala kao list od same pomisli šta bi mogli od nje da traže. Donja Sesilija ju je poslala da nađe čiste krpe i čaršave i naredila joj da zagreje ploču na šporetu, „kako bi se dobro pročistio veš“. Ubrzo zatim je Hulija nosila gomilu stvari na gornji sprat, trudeći se da ne misli ni na šta osim na naređenja koja je primala. Sestre su joj pratile pokrete u potpunoj tišini.

Čim je ušla u spavaću sobu svojih roditelja, ugleda majku u spavaćici. Lice joj beše pomalo nateklo, kosa razbarušena, a grimasa sve izraženija sa svakim novim, sve učestalijim nalemotom bola. Hulija proguta knedlu i oseti da joj je grlo suvo kao barut. Zakoračila je polako napred da ostavi veš što je nosila u rukama, te obrati pažnju na sveće što su upalili, koje su sobu obasjavale žućkastom, bogatom, pomalo nestvarnom svetlošću. Njena majka mora da joj je po očima videla kako je obuzima užas, mora da je primetila ruke koje su se povlačile, i odmah joj pruži svoju, pa je ćerka brže-bolje zgrabi. „Majko, je l' tako da nećeš umreti?“, htela je da pita dok se privijala kraj nje. A majka, kao da je predosetila, odgovori: „Ne brini se, mnogo puta sam kroz ovo prošla.“ Jer se njena majka već četiri puta porađala i na svet donela četiri zdrave ćerke. Ipak, Hulija beše devojka oštrog oka, pa je te noći, kao i prethodnih dana, primećivala nešto čudno u očevom pogledu, nešto neobjašnjivo, što ju je držalo u neizvesnosti. Možda je majka u opasnosti? Da nisu stariji znali nešto što su namerno prećutali devojčicama?

Babica uđe u spavaću sobu i položi majku na krevet. Sa sobom je nosila lavor pun vode, u kom je oprala ruke, pa ih stavi na porodiljin stomak. Uze da ga dodiruje. Hulija se sećala kako je donja Sesilija prislonila uho na stomak, kao da će joj beba nešto reći, a onda je majci zadigla spavaćicu i besramno joj ogolila telo. Devojčica nagoni skrenu pogled: nikada nije videla majčin polni organ, pa se povukla sve do zida. Znala je da se tu nalazi samo zato što je falilo ruku, da je, sa sedam godina, ne bi pustili u drugim okolnostima, iako odjednom shvati da

uprkos svemu to od nje očekuju. Stisnu zube i snažno stegnu pesnice dok nije prestala da drhti.

Prodoše još dva duga časa. Činilo se kao da je sat stao. A onda je njenoj majci pukao vodenjak. Babica je pripremila biljni čaj koji je nosila u korpi, pa nastaviše da čekaju. Prošlo je dosta vremena otkako su otac i njene sestre izašli iz spavaće sobe, a Hulija je sebi odvlačila pažnju slušajući kraj vrata zvuke koje su pravili u hodniku. Čula je prigušene glasove Pilar, Karmen i Anheles i umirala je od želje da se vrati kod njih. Žene započeše molitvu i Hulija se prepusti toj besedi što će je, uz miris timijana, ruzmarina i voska sveća, zauvek vraćati na to Badnje veče.

Međutim, spokoj nije potrajao. Ubrzo se nad roditeljskom sobom obrušilo još snažnije nevreme od onog što je divljalo u poljima, poput vrtoglavog meteža kroz koji je Huliji majka prolazila pred očima, mada će upamtiti samo nejasne slike. Majka čući; majka sedi na komšiničinim butinama dok je ova snažno grabi oko struka; babica se sagnula pred njom, a ona sama, kroz razdiruće majčine jauke, čvrsto joj drži ruke iza leđa i snažno vuče, „jako, Hulija!“, po naređenju donja Sesilije. Seća se da je tada zajecala, ali je niko nije čuo zbog majčinih urlika i glasa donja Sesilije, koja je govorila: „Evo izlazi, evo izlazi!“ A onda zrak svetlosti, komadić neba kao da se nastanio u toj sobi za bol: babica je držala lepljivo i krvavo novorođenče, a njena majka se smešila, izmučena, te pusti telo da se odmori dok se nije potpuno prepustila. Položiše joj Lolu u ruke, iste one koje su grlile Huliju i njene sestre kada je trebalo, a koje bi ona, u tom trenutku, rado prisvojila. Hulija se polako približavala, gotovo bez daha, a drhtavica joj ponovo zavlada telom, te poljubi majku u slepoočnicu orošenu biserima znoja od njenog petog i poslednjeg porođaja.

Posle Lole više nije rađala. To takođe beše poslednji Božić koji su proveli na masiji. Jer otac je rekao dosta, sad je kraj. Posle Lolinog rođenja izgubio je svaku nadu da će dobiti sina.

Hulija mu je to videla u očima. Više nije imao ni volje ni želje da nastavi sa neuspelim berbama, da se bori protiv štetočina i radi od izlaska do zalaska sunca na tom komadu svoje zemlje u valensijskom zaleđu. Njen otac je uzalud iščekivao sina koji nikada nije stigao, sada je znala, te je odlučio da odu, da pokupe to malo svog nameštaja, jer u gradu nema ljudi. Napokon je popustio pred svime što mu je brat Migel pričao u pismima koja je slao iz Barselone, obećavajući da im u gradu neće manjkati hrane. Krajem januara prodali su svoje parče zemlje, i cela porodica je sela na kola sa onim što im je preostalo. Hulija pamti kako je za sobom ostavila vinograde tog hladnog i svetlog zimskog jutra. Kako dan beše vedar! Pokušala je da pogledom obuhvati ceo krajolik onoga što beše njen dom, i u tom trenutku pomisli da više nikada tamo neće živeti, da će leta beličaste svetlosti u tom kutku valensijskog zaleđa od tada biti samo puko sećanje.

PRVI DEO
DEVOJČICE
1922.

1

Nedeljom bi im čika Migel dolazio na ručak. Marija bi spremila nešto ukusno i smešila se u sebi svaki put kada bi njen dever kovao u zvezde šta god da je napravila. „Marija“, govorio joj je, „nisam upoznao bolju kuvaricu od tebe!“ Ona bi odmahivala rukom kao da je to nešto nevažno, ali u dubini duše je uživala u tom priznanju, jer Gregoriju nikada ne bi palo na pamet koliko vremena je uložila, a koliko brzo hrana nestaje sa tanjira.

Bila je sredina juna i već nedeljama je velika vrućina uzimala maha. Rano ujutru bi otvarali sve prozore i ne bi ih zatvarali sve dok zviždanje večernjeg povetarca ne počne da ih udara. Trpezarija je privremeno bila van upotrebe jer su sve obroke u toku dana jeli pod bujnim lišćem smokve u dvorištu. Uz jedan bočni zid uspinjale su se Marijine obožavane ruže. Beše ih zasadio Gregorio, a cvale su velike kao pesnice kad god bi im došlo vreme.

Nakon večere devojkice su zatražile dozvolu da napuste sto i već su trčkarale po dvorištu, kao da su sve male poput Lole. Kada su mislile da ih majka ne gleda, približile bi se zasadu belih rada koje su rasle blizu ruža i čupkale latice nekog jasnog cvetka. Jedna od njih bi postavila pitanje, a onda bi čupale po

laticu uz „da“ ili „ne“, dok ne bi došle do kraja i dobile odgovor. Tada bi odjednom ciknule i zajedno se smejale svojim tajnama. Marija ih je videla, ali ne reče im ništa, tog dana joj se nije dalo. Dok je pravila loptice od mrvica hleba koje su ostale na stolnjaku, skrenu pogled sa ćerki ka dnu dvorišta, gde su bili golubarnik i poneka koka.

„Nije mi jasno“, zaključila je.

„Ženska glavo, pusti da ti objasnimo pre nego što odbiješ“, zamoli je Gregorio, pa odlučno pogleda u brata, moleći za pomoć.

Migel uze da joj objašnjava koje su prednosti rada u *Espanja industrijalu**. Rekao joj je ono što je Marija već znala: da je to najvažnija fabrika u Santsu, da on tamo radi više od decenije, da će Gregoriju još malo tamo biti sedam godina, te da nije čudno da prime decu svojih radnika kada dođe trenutak.

„U *Espanji* rade čitave porodice, Marija.“

„Da, znam, ali Hulija...“

„Hulija već ima četrnaest godina i dovoljno je velika da krene...“

„Ali ja sam zamislila nešto drugo za nju, za moje ćerke...“

Umeša se njen muž.

„Da ne misliš možda da ćete imati dovoljno od posla za krojača? Ne vidiš li da će u fabrici mnogo više zarađivati?“

Marija se tiho složila, znala je da je njen muž u pravu, ali odbijala je da misli o svojoj ćerki kao jednoj od tih radnica u komšiluku što dolaze i odlaze sa korpom za doručak, uvek na zvuk sirena. U stvari, odbijala je da zaboravi da ona sama dolazi iz dobre porodice iz Utijela, i da nije stasala pre nego što se našao dobar naslednik, nikad se ne bi udala za Gregorija, koji beše poslednji izbor. Da, bio je on paor sa imanjem, ali ipak paor, na kraju krajeva. S vremenom ga je zavolela, ali i

* *La España Industrial* bila je fabrika za obradu tekstila u Santsu, tada predgrađu Barcelone, osnovana polovinom XIX veka. Zapošljavala je na hiljade radnika i imala važnu ulogu u procesu industrijalizacije zemlje. (Prim. prev.)

dalje je maštala o tom životu koji nikada neće imati ni ona, a ni njene ćerke.

„Ženo, da li me slušaš?“

Marija se ostavi svojih misli.

„Brine me loš glas koji bije radnice fabrike, opasnosti kojima se izlažu... Moram paziti da mi ćerke ostanu čestite.“

„Bože me sačuvaj, ženo! A zar ja ne moram?“

Gregorio se uhvati za glavu, a Migel ga namršteno pogleda kao da želi da kaže „ovako ništa nećemo postići“.

„Ovako, Marija“, umeša se, „rekao bih da zaboravljaš da joj otac i stric tamo rade i da će je nadgledati u svakom trenutku.“

„Vi... ma! Vi ste muškarci i radite daleko od predilja i tkalja.“

„Upravo tako, ženo, muškarci su na jednoj, a žene na drugoj strani.“

„Ali tamo su i poslovođe. Koliko li sam se puta naslušala o njima, o tome kako... Majko božja, neću ni da mislim...“

„Marija, pobogu, zar misliš da bih dozvolio da se nešto dogodi mojoj ćerki?“

„Možda nećeš moći da sprečiš.“

Stvari nisu išle najbolje, a raspoloženje bračnog para sve više se zatezalo. Migel podiže ruke da ih umiri.

„Istina je da su bez zaštite devojke koje nemaju nijednog rođaka u fabrici, ne poričemo to, je l' tako, Gregorio?“ Njegov brat nešto progundā. „Ali to neće biti slučaj sa Hulijom. Nikad neće ostajati sama, niti će raditi u Predionici, već smo joj našli dobro mesto u Tkaonici.“

„O, vidim lepo ste požurili! A ni reč da mi kažete!“

„Ženska glavo, ne uzbuđuj se, samo smo hteli da imamo u ruci dobru ponudu pre nego što ti je predložimo“, reče Migel pomirljivo. „Ovako, pusti da ti objasnim. Ima jedna dobra žena, Rosalija, koja je tkalja ceo svoj život, još od pre nego što sam ja dobio mesto u *Espanji*. Ona je udovica jednog mog dragog prijatelja koji je, nažalost, preminuo pre par godina. Potrebna joj je pomoćnica i pitala je poslovođu da to bude Hulija, ako se slažeš.“

Marija se okrenula svom mužu.

„Premlada je, hajde još da sačekamo pa ćemo videti“, reče kao da donosi završnu reč, iako uopšte nije zvučala odlučno. „Pitaću krojača da nam da još za šivenje i obe ćemo dati sve od sebe. Ona sve brže i bolje šije.“

Gregorio odmahnu glavom.

„Znaš da nikada neće zarađivati kao u *Espanji*, niti će uživati iste uslove.“

Njen dever se vrati na donja Rosaliju.

„Videćeš da će joj biti poput druge majke...“

„Dosta joj je jedna majka!“

„Ne ljuti se, biće dobro devojčici.“

Mariji je ponestajalo argumenata, pa njen muž iskoristi taj trenutak neodlučnosti. Malo se pridiže i reče joj polako, naoružavajući se strpljenjem koje nije imao.

„Slušaj me, Marija, Hulija mora da se zaposli u *Espanji*. U pitanju je važna prilika, novac koji zaradi odlično će nam poslužiti. Nije baš da ga imamo napretek, s toliko dečurlije. Odlaziće i vraćaće se iz fabrike sa mnom, a ne može se reći da joj Migel nije našao dobro mesto. Dakle, jesmo li se razumeli?“

Izgubila je bitku. Zavrpoljila se u stolici i podigla bradu prema lišću smokve, koje se zatreslo u naletu toplog vetra. Do nje je dopirao smeh male Lole, zatim ostale četiri ćerke, te ugleda Huliju kako se polako približava, možda je predosetila da o njoj govore. Devojčica je gledala u pod i poskočila, kao da preskače nekog mrava ili guštera, ili da pleše. Marija ju je posmatrala neko vreme. Njena Hulija, visoka i izrasla, tako lepa, a istovremeno tako skromna, prava, ozbiljna i odgovorna. Kako je samo uživala u poslednje vreme otkako je devojka završila školu i svakog jutra šila sa njom. Pričale bi o svemu, zajedno brinule o mlađim devojčicama, a pre svega joj je pravila društvo. Tako su brzo želeli da joj je otrgnu. Međutim, bilo bi nepravedno žaliti se, treba razmišljati glavom, a plata koju će dobijati u fabrici umnogome bi pomogla porodici. Novac od

prodaje parcele već beše potrošen pre nekoliko godina, veliki deo je otišao na kuću gde su živeli, a ostatak na svakodnevni život u gradu. Hulija ispravi suknju što joj je ona sašila i koju je prvi put obukla tog jutra za misu.

„Pazi da je ne isprljaš, kćeri.“

„Majko, ne morate da mi kažete“, odgovori Hulija, većito ozbiljnih očiju. „Dobro znate da pazim da se ne isprljam.“

Majka je gledala njenu crnu i bujnu kosu, koju je ćerka uredno vezivala u rep na potiljku. Odjednom u njoj vide devojku kakva je već postala. Godine su proletele za tren oka. Uzdahnu, pa uz neodobravanje prvo pogleda ka ovoj dvojici, a onda opet ka ćerki.

„Sedi, kćeri. Moramo da razgovaramo.“

2

Pilar se probudila u zoru, mnogo pre nego što su joj se sestre digle iz mirnih snova. Pored nje je spavala Hulija, nije se ni mrdnula kada je Pilar sklonila posteljinu i skočila iz kreveta sa prvim zrakom sunca. Bosa i na prstima, prišla je ormaru i vrlo pažljivo uzela da otvori škripava vrata. „Jednog dana ću imati samo svoj ormar“, obeća ona sebi. „I haljine ću uvek ja da nosim prva. Nikad neću morati da se budim ovako rano i bez žurbe ću birati cipele za svaku priliku.“ Zevnula je, a ormar je isprati uz škripu pošto je, izgubljena u svom svetu, nepažljivo otvorila vrata. Napravi grimasu i pogleda ka sestri, koja je na svu sreću i dalje spavala. Oprezno se dopola zavukla u ormar i napipala cipelice koje je želela, one svetle sa kaišićem što se u njih zaljubila. „Danas je velika proslava*!“, rekla je u sebi, pa zadrhta od sreće. Dok je mislila o plesu koji će se odigrati te noći, odabrala je belu haljinu sa čipkom na izrezu i vezanim obrubom na rukavima, haljinu koju bi branila i rukama i nogama ako neko pokuša da joj oduzme. Tako je to bilo sa

* Kat. *festa major* ili šp. *fiesta mayor* važna je godišnja proslava festivalskog tipa koja se obeležava u gradovima, delovima grada ili selima širom Španije u čast sveca zaštitnika. (Prim. prev.)

njenim sestrama: koja prva stigne, prva bira. Beše to sveto pravilo. „Dok se ostale ne probude, već ću spremi komplet, a ogledalo će biti samo moje da se češljam kako mi volja.“ Njene srcaste usne, toliko crvene da gotovo neće ni morati da ih šminka kad odraste, iscrtase široki osmeh koji otkri pomalo razdvojene zube.

Uobičajeni jutarnji zvuci polako su oživljavali u kući Molinâ: jedna sestra ne može da nađe bluzu, pa onda trčkanje po hodniku, najmlađa juri niz stepenice, dok joj majka govori: „Ne trči, pašćeš!“, a otac čeka dole, iznerviran zbog kragne na košulji, te samim tim loše raspoložen. Konačno je cela porodica izašla na ulicu, pa Pilar, ubeđena da će tokom čitavog dana privlačiti sve poglede, uhvati svoju sestru Huliju podruku i zajedno povedoše pratnju ka Marijinoj crkvi u Santsu.

Ulica Svetog Joakima, to jest njihova ulica, ne beše posebno okićena, ali neke od obližnjih su krasili divne razlistale grane, palmino lišće i cvetni venci, a da ne govorimo o Glavnom i Crkvenom trgu, predviđenim za izvođenje sardana* narednih dana i igranki tokom noći. Dane koji su prethodili nedelji Svetog Vartolomeja Pilar i njene sestre provele su, kao i uvek, ushićene poput sve ostale dece i mladih iz tog starog sela, koje već godinama beše deo Barselone. Sa čika Migelom su se šetale van drumova i šina da bi videle kako su ukrašene ulice uzbrdo. Dok je hodala, Pilar je na umu imala jedino divne prizore od prethodnih dana: drvene rešetke pretvorene u velike ulazne tremove u nekim ulicama, ogromne vaze sa cvećem, grane, lišće i mnogobrojni papirni venci koji su obične prostore preobrazili u prave praznične fantazije. Gorela je od želje da vidi veliku novost: paljenje električnih svećica što će premijerno osvetliti ples prve noći velike proslave. Nije mogla a da ne uštine stariju sestru za ruku.

„Pobogu, Pilar, to boli!“

* Sardana je tradicionalni katalonski ples, koji se pleše u krugu. (Prim. prev.)

„Hajde, draga, što si namrštena! Nasmeši se, na velikoj proslavi smo!“

Hulija odmahnu glavom i prevrnu očima. Uvek je uživala u santskim proslavama, za njih su one bile najlepši deo godine, ali tog avgusta u stomaku joj beše čvor koji nikako da razveže. I pored toga, potrudila se da se osmehne.

„Tako je bolje, seko!“, uzviknu Pilar.

Misa im se odužila, ali sebi su je ulepšale posmatranjem brojnih cvetnih aranžmana koji su ukrašavali Bogorodičin i oltar Svetog Vartolomeja. U povratku kući majka im nije dala da ćaskaju sa komšijama. „Biće vremena“, rekla im je, pošto se već nakupilo posla oko završavanja velike gozbe. Zaklali su dva pileta, koje je trebalo polako peći sa iseckanim povrćem. Za desert su kupili roskon* od lisnatog testa, a na sredini stola će se takođe naći činija voća sa sočnim, božanstvenim breskvama, groždem i medenim kruškama.

„Idem u kafanu“, reče Gregorio bez ikakve potrebe, jer je Marija već znala da mu neće biti ni traga kad dođe vreme da sednu za sto.

„Reci Migelu da ne zaboravi flašu likera.“

„Ženo, zar je moj brat ikada zaboravio da donese nešto?“

Čovek je otišao, dok se njegova žena i ćerke baciše na izvr-snu gozbu povodom velike proslave. U tri sata sunce još uvek beše visoko, a beton u dvorištu je pekao tabane devojkicama dok su trčkarale i vijale se. Dok su muškarci palili cigarete i ispuštali kolutove dima, Marija je uživala posmatrajući ćerkice pomalo odsutnim pogledom. Naslonila se na stolici i spustila ruke, te pusti da je uljuljka slab povetarac, poput ratnika nakon bitke.

„Majko, kada se pije čokolada u Iberijskoj ulici?“, prekinu je Anheles.

* Tradicionalni kolač u obliku prstena, često presečen po sredini i punjen slatkim kremom, koji se priprema za posebne prilike. (Prim.prev.)

Marija se nasmejala jer od svih ćerki ona beše najveći slakokusac.

„Ali nema ni pola sata kako si ručala, kćeri!“

„Ja neću ni probati čokoladu“, umeša se Pilar.

„A zašto?“, upita je majka i šaljivo dodade: „Misliš da si suviše velika da bi sela za dugački sto koji će postaviti?“

„Da, imam trinaest godina, ali nije zbog toga.“

„Zašto onda?“

Ponosno poravna svoju haljinu.

„Nemam nameru da rizikujem da je isflekam pre nego što počne večerašnji bal“, reče odlučno.

Hulija zabaci glavu unazad i zakikota se.

„Vidite je! Misli da već ima dovoljno godina da je neko pozove na ples!“

Muškarci se nasmejaše. Pilar je nerviralo što ju je sestra stavljala u isti koš sa malim devojčicama.

„Samo si godinu dana starija od mene, ne pravi se pametna“, odbrusi joj besno. „U stvari si ljubomorna što sam ja izabrala najbolju haljinu.“

„Što se mene tiče, slobodno je zadrži.“

„I hoću.“

„Devojke, devojke!“, pobuni se majka. „Dosta je bilo budalaština.“

„Ne znam šta joj je, majko, ali Hulija ne prestaje da me zadirkuje. Moram da se branim, zar ne?“

Majka nije obraćala pažnju na nju, pa pokaza mužu da joj sipa još dva prsta likera.

U pola pet su Gregorio i Migel otišli na velodrom, namerali su da tamo ostanu do samog kraja kako bi bodrili bicikliste na trci od dvadeset četiri časa. Dok je Marija završavala sa spremanjem stola, male devojčice su odvukle velike do Iberijske ulice, gde već zatekoše postavljen dugački sto za čokoladu. Najmlađi su zauzimali mesta za sedenje, a ispred svakog od njih domaćini bi stavili po šolju koja bi se pušila, puna obožavane

tamne tečnosti, guste i ukusne. Hulija se ponudila da služi čokoladu, dok je Pilar, pomalo skrajnuta, ostala dosledna svom obećanju da je i ne okusi.

Konačno je došlo vreme za ples. Pozvani su u ložu jedne komšijske porodice. Čim su se ispozdravljali, razdvojili stolice i seli na svoja mesta, pohvalili haljinu svake devojke, pa predstavili rodbinu i prijatelje koji su zbog ovog došli u Sants iz drugih mesta, spremiše se da čuju orkestar.

„Oni su veoma poznata grupa, znate li, gospođo Marija?“, reče joj Pepita iz Ulice Gajare koja je takođe šila za istog krojača. I dok su muzičari štimovali instrumente uz neusklađenu melodiju, Pilar, koja je sedela u prvom redu, pređe pogledom preko celog podijuma. Stegla je za ruku Huliju, koja je sedela do nje. Više se nije sećala da su posvađane, samo je nameravala da se prepusti magiji jednog od najiščekivanih trenutaka cele godine. Venci su blistali svetlošću upaljenih lampica, a koža i lica svih mladih kao da behu od svile. Zadržala je pogled na nekim starijim devojkama čiji pokreti behu graciozni i odlučni, znale su da ih posmatraju momci iz komšiluka, frizura nalickanih za svečanu priliku. Možda joj jeste falilo par godina da se istakne kao one, ali sve u svoje vreme, dok trepneš i njoj će poklanjati cveće i ugovarati sve plesove. Biće izbirljiva, neće dopustiti da je bilo ko prevesla: osmehivaće se samo najljubaznijim i, naravno, najelegantnijim momcima. Šta god Hulija govorila, ona je zamišljala tu scenu, a kada prvi parovi izađoše uz prve taktove orkestra, videla je sebe kako pleše na pisti poput njih, kako ide oko plesnog podijuma podruku s nekim i primećuje da su svi zadivljeni, ali i ljubomorni pogledi njoj upućeni.

Hulija ju je posmatrala krajičkom oka i zavidela joj, naravno da je zavidela! Ali ne zbog haljine, niti zbog cipela koje je uvek nosila ona koju sreća zapadne, čak ni zbog sestrine lepote pod svetlima šatre, već zato što tog septembra nije morala u fabriku, zato što je mogla da ostane kod kuće i šije sa majkom, za nju taj svet još uvek ne beše deo prošlosti. Hulija oseti kako joj

detinjstvo klizi kroz prste, a ona ništa ne može da učini, nije mogla ni da vrišti, ni da plače, niti da oko toga pravi halabuku. Jedino je mogla da proguta muku što joj steže grlo i da se fokusira na zabavu, da pusti da na nju pređe radost sestara i da uživa koliko god može u preostalim danima pre nego što njena sreća ispari poput dima.

3

Prvog septembra je Hulija počela da radi u *Espanja industrijalu*. Još je bila noć kada je ustala i upalila sveću kako bi mogla nešto da vidi. Spustivši stopala na pod, oseti hladnoću pločica i prođeše je žmarci. Sa druge strane vrata čula je očev glas: „Požuri, devojčice, neću da kasnimo“, te se brzo obukla i napravila pletenicu od guste, kao ugalj crne kose, koju je na vratu pokupila ukosnicama. Trudeći se da ne misli mnogo, sišla je u kuhinju po korpicu sa doručkom, pa se spremila da izađe na ulicu.

Otac i ćerka se priključiše reci radnika i radnica što su se u sve većem broju kretali poput mrava. Iz svake kapije bi izašao još jedan, a neki bi se pozdravljali i išli zajedno, svaki sa svojom korpom ili svežnjem za doručak. Iz obližnjih krčmi takođe su izlazili radnici nakon što bi popili *bareću*, onu mešavinu anisa i muskata omiljenu među fizikalcima, pa bi se uputili ka svom radnom mestu. Beše pola šest ujutru, za pola sata će zazvoniti sirene svih obližnjih fabrika, a ulice će ponovo ostati poluprazne. Hulija proceni da će se samo kočije i neke od žena u crnini na putu na prvu misu šetkati još neko vreme, dok se dolaskom zore ne vrati svakodnevna vreva i ne otvore prodavnice. Tada bi se probudile čak i najveće spavalice.

Pogleda u oca, koji je vojnički koračao kraj nje gotovo ne primećujući da je ona tu. Zna li on uopšte da je premrla od straha? Zagledala se u usahlo lice, suve obraze i upadljivi nos iz profila, kačket toliko nabijen da mu se oči nisu videle, a vrhovi ušiju izvirivali kao da pokušavaju da pobegnu sa glave. Bio je u dugačkoj košulji i tamnim pantalonama kakve su obično nosili na hemijskoj obradi, mada je na njemu odeća visila više nego na ostalima, možda jer beše mršav, a možda zbog pomalo nezgrapnog izgleda. Na pola puta im se pridružio čika Migel.

„Je li, devojčice, jesi li spremna?“ Za razliku od oca, on ju je gledao i osmehivao se, i pored pospanosti i žurbe da stignu na vreme. Čika Migel je imao divne zelene oči i nimalo nije ličio na svog starijeg brata.

Hulija mu uzvрати osmeh, a on kao da je osetio slabost i drhtanje zbog kog je vukla stopala, pa je uhvati za pomalo povijeno rame. Stade kraj nje i nije se odvojio sve dok nisu stigli do fabrike.

„Moraćeš da skратиš kosu.“

To je prvo što joj je rekla gospođa Rosalija, prijateljica čika Migela, udovica njegovog dobrog kolege i najiskusnija tkalja, u čijim će rukama biti Hulija. Ne beše ni ljubazna ni nasmejana žena, niti su je znali po dobroj naravi, ali Hulija odmah oseti da će se njih dve dobro slagati. I pored toga, njena uznemirenost tog jutra ni izdaleka nije jenjavala.

Drhtala je poput lista kada je zajedno sa ocem i čika Migelom prošla kroz zasvođeni ulaz u *Espanju*. Kada su se našli unutar ograđenog fabričkog prostora, opasanog kamenim zidom koji ga je razdvajao od ostatka komšiluka i činio svetom za sebe, njih troje se zaputiše za rekom radnika preko širokog dvorišta gde je raslo bujno drveće. U zelenom prostranstvu isticala se Glavna zgrada, u kojoj su, po rečima njenog strica, bili smešteni kancelarije rukovodstva i privatni prostor porodice Muntadas. „Oni su vlasnici“, reče joj, „ali nikada ih nećeš videti.“ Morali su

da okruže kuću sleva kako bi se zatekli u velikom dvorištu gde se isticala impozantna trospratnica, za koju se ispostavilo da je Predionica. A kraj nje, poredane poput dobrih stažarki, hale Tkaonice, koja će odsad postati njeno mesto, a donja Rosalija važan deo njenog sveta.

Ostalo je nekoliko minuta, pa otac i stric zajedno sa devojkom uđoše u salu da je predstave i predaju tkalji, pre nego što se pridružiše velikoj muškoj družini koja se gubila iz vida dalje od hala, spontano se odvajajući od žena iz Predionice i Tkaonice. Hulija se zaprepastila čim je prešla prag. Prvi put je čula zaglušujući, jednolični i metalni zvuk razboja u punom pogonu na koji će morati da se navikne. Nepomično i razrogačenih očiju posmatrala je te čudovišne mašine i nije razumela kako njima mogu da upravljaju žene. Rado bi pokrila uši, ali se suzdržala, a na očev lagani znak glavom uputila se iza njih kroz glavni prolaz. Stalno je podizala pogled i piljila u šumu gvozdениh stubova, zupčanika i čekrka koji su gospodarili tavanicom. Pomisli na svoje sestre, na časove kod donja Agustine, na majku kako šije, i samo što joj ne potekoše suze.

„Moraćeš da skратиш kosu, već danas to prenesi majci“, reče donja Rosalija čim ju je ugledala. „Opasno je da ti bude dugačka. Može ti se odvezati, a ako ti razboj uhvati pramen, zbogom, gotova si.“

Donja Rosalija je imala tek nekoliko godina više od njene majke, iako je Hulija na početku mislila da je dosta starija. Tog prvog dana joj je objasnila da se razboji nikada ne zaustavljaju i da će se s vremenom privići na buku, a možda i prestane da je čuje kada odraste jer će, kao i ona, ostati nagluva. Govorila joj je veoma glasno i uz gestikulaciju kako bi bolje objasnila šta misli, što će kasnije primetiti i kod drugih žena.

„Moraš biti jako pažljiva sa razbojima, ako imaš pameti koristićeš ih promišljeno“, upozorila ju je, „jer jedan pogrešan pokret i dok trepneš možeš da se povrediš. Mašina neće stati!

Više njih je izgubilo prst prosto zato što su se zakačile, i dobro su prošle... Bilo je i težih nesreća.“

Žena ju je posmatrala podignutih obrva ne bi li rečima dodala na značaju. Hulija je ćutke gutala knedle, a iz njenih usta samo se ponavljalo „da, gospodo“. Trudila se da ne kašlje, uprkos boraksu iz razboja što se taložio na podu i razletao u vazduhu, pa joj je ulazio u grlo i svrbelo je. Donja Rosalija je nastavila da priča o razbojima.

„Ne smeš da skrećeš pogled, jedna mala greška i sve ode dođavola!“

Ubrzo je primetila da ta žena s njom razgovara strpljivo, sa mrvicom nežnosti, što se razlikovalo od tona kojim se obraćala drugim radnicama, o poslovođama da ne govorimo. Oni behu jedini muškarci koje je Hulija primetila u Tkaonici tokom svog prvog jutra, a takođe je opazila njihovu zloradost i grubost prema ženama, koje su grdili bez razloga. Jedini izuzetak je bila donja Rosalija, koja ih je držala podalje i suprotstavljala im se otvoreno poput muškarca.

„Ovde se poštovanje stiče, mila“, reče nakon mnogo sati. „Neki od njih su pravi gadovi koji ceo dan maltretiraju žene, kao što si videla.“

Hulija se setila jednog od malobrojnih saveta svoje majke: „Drži se podalje od muškaraca, ni u oči ih ne gledaj. Biće onih koji te neće nimalo poštovati, to odmah da znaš.“

Kao da joj čita misli, donja Rosalija nastavi:

„Moraš biti na oprezu sa nekima od tih grdosija. Ne kažem da su svi nadređeni ili poslovođe odseka loši, ima i dobrih muškaraca... Ali ima i onih što bi, ako devojku poput tebe sretnu samu između dva razboja, pokušali da se prišljamče. Razumeš šta hoću da kažem.“

Hulija pogleda oko sebe i primeti nekoliko devojaka njenih godina.

„... one mogu da vrište, ali kada se tako nešto desi, niko ih i ne čuje od ove buke.“

Pogledala je ka mladoj devojci ne primećujući da se trese, pa coku jezikom dok je proveravala rad razboja.

„Premlada si da bi znala kako da se suprotstaviš tim bitan-gama, ali, kćeri, takođe si dovoljno zrela da nekome padne na pamet da te maltretira.“ Pogledala ju je krajičkom oka. „Zato uvek budi pažljiva i uz mene. Je l' jasno? Ja te neću gubiti iz vida, zamolili su me tvoj otac i Migel, a ja bih za Migela sve učinila, malo je takvih dobričina. Dugo godina se već poznaje-mo. Bio je dobar prijatelj mog muža, upoznali su se kao mladi, kada su obojica učila stolarski zanat ovde u *Espanji*. Jednom je pomogao mom mužu, nek mu je laka crna zemlja... Dobro, devojčice, to je druga priča. Bolje bi nam bilo da se bacimo na posao.“

Dok joj je dodavala metlu da čisti tu prokletu belu prašinu na koju je morala da se navikne, primeti nekoliko znatiželjnih pogleda preko ramena. Tek kasnije, kada su ih pustili da se odmore pola sata za doručak, neke kolegince se približiše i krenuše da je rešetaju pitanjima. Želele su da znaju odakle je, da li je iz komšiluka, ko joj od rodbine radi u *Espanja industrijalu*.

Nije pamtila da je ikada bila toliko iscrpljena kao tog prvog dana u fabrici, ne samo zato što je morala da zapamti sve što joj je govorila donja Rosalija, a toga je bilo podosta; čak ni zbog činjenice da je dan provela s metlom u ruci i učeći kako da ubaci niti u tkalački razboj. Beše to zbog još nepoznatog novog prostora i svih susreta tokom dana, te joj se od neprestane ner-voze čitavo telo na kraju ukočilo. Kao da je starica sa četrnaest godina. Hoće li od sada svaki dan biti poput ovog? Ona nije bila kao Pilar, neće umeti lako da se poveže sa ostalima, nije volela promene ni novine. Hulija je samo mislila o povratku kući, u poznato i blisko utočište, koje je volela, a sad se osećala kao da su je šutnuli iz njega.

4

Pilar je svakog dana gledala sestru kako odlazi. U početku je nije ni primećivala i nastavila bi da spava, ali ubrzo je počela da ustaje ranije da budi mlađe sestre i odvede ih u školu. Za nju su odlasci na časove takođe bili deo prošlosti, sada je dane provodila šijući kraj majke. Radile su za krojača s radnjom u Ulici Isabele II, na drugoj strani Santskog puta. Volela je da odlazi na to mesto jer joj je delovalo otmeno, kao da ga posećuju ugledne mušterije. Radnja je imala upadljive izloge pred kojima je stajala kao opčinjena, i koji nipošto nisu otkrivali loše uslove za šest švalja, a možda ih je bilo i više. Pilar, njena majka i ostale žene, sve iz komšiluka, radile su za ustaljenu platu i bez bilo kakve pravne zaštite koja bi jamčila za njihova prava. To Pilar nije znala, ili možda do tada nije obraćala pažnju, sve dok nije morala da zameni stariju sestru i izguli prste od šivenja.

Činilo se da dan nema kraja; ako se majka ili ona ne bi osećale dobro, to nije bilo opravdanje da predahnu, važna je bila dnevnicu, a te nedelje bi bila oskudnija ukoliko dostave manje komada. „Budi zahvalna što imamo dovoljno porudžbina“, govorila joj je majka kada bi padala noć, a Pilar se žalila, „jer je

bilo dana kada... ". Tada je osmotrila singericu njene majke koja ih je koštala pozamašnu sumu novca i teško njoj ako je pokvari.

„Krojač će nam dati novu, zar ne? Ne bi nas ostavio bez ičega, pa da ne možemo da šijemo.“

„Eh, kćeri... U kom svetu ti živiš?“

Rano ujutru bi se Pilar smestila blizu prozora jer tamo beše najsvetlije za šivenje. Malo bi ga odškrinula da pusti unutra veseli cvrkut ptica iz dvorišta, kokodakanje iz pozadine, ili čak prigušeni žamor iz golubarnika. Sve bi joj odvlačilo pažnju i ukazivalo na spoljašnji svet. Nedostajali su joj časovi u školi kod donja Agustine, smeštenoj u jednom stanu blizu kuće Molininih gde su se devojčice okupljale u velikoj sali podeljenoj najobičnijim paravanima. Učiteljica ne beše suviše stroga, ali par puta ju je naterala da ispruži ruku da je ošine lenjirom, što je devojčici duboko povredilo ponos. Zapravo, njoj uopšte nije nedostajala škola, već vreme koje je provodila sa drugaricama. Nije među njima imala neku naročito blisku, nijedna nije bila istinska prijateljica, ali odlično se provodila uz šale i smicalice sa svima njima. Uvek je bila omiljena u društvu. Sada je samo svraćala do škole da ostavi svoje tri male sestre, a ponekad se ne bi žurila nazad, iako je znala da je majka već odavno počela sa šivenjem. Nije imala puno posla oko Karmen i Anheles, koje su, na kraju krajeva, imale deset i devet godina, te su bile samostalne, ali Lola beše druga priča. Izrasla je u prilično buntovnu devojčicu i sve ih je izluđivala od prvog dana. Uprkos tome, Pilar je umela da je urazumi: znala je da zapoveda kao Hulija, ali sa više šarma, ili je makar sama tako mislila. Hulija je bila suviše ozbiljna i odgovorna, Pilar joj je to uvek govorila.

Više nije imala izbora nego da bude odgovorna, ali ni u kom slučaju nije nameravala da se uozbilji. Tako je svakog dana budila devojčice uz zvuk trube što je naučila da napravi pomoću ruku i izmenjenim glasom na koji bi se valjale od smeha. Posle bi ih obasula golicanjem, legla bi u krevet s njima, a devojčice su se uvijale poput glista. Za tili čas bi ih razbudila, pa bi bile

spremljene za oblačenje. Sve četiri su zajedno spremale doručak, posle poljubile majku i pravac napolje, jer mora se ići u školu. Loli je govorila da će joj dati bombonu ako je ceo put bude držala za ruku, i tako ju je držala pod kontrolom. Posle tog silnog vrzljanja tamo-ovamo, dosađivala se kod kuće sa majkom. I te kako se dosađivala! Ponekad bi se zapitala da li će ostati tako samo još tu godinu, ili će je pustiti u fabriku kao njenu sestru kada napuni četrnaest. Toliko puta je želela da pita, ali nije se usuđivala, pa se zadovoljavala ispitivanjem jadne Hulije po povratku iz *Espanja industrijala*.

„Ima li devojaka naših godina?“

„Ima nekoliko.“

„Jesi li ih upoznala? Kakve su? Kako se zovu?“

„Misliš li da imam vremena za ćaskanje? U fabrici se radi bez prestanka, a od buke ne možemo da vodimo nijedan valjan razgovor.“

„A za vreme doručka? Ili kada izlazite? Sigurno možeš naći vremena da ih malo bolje upoznaš. Ja bih htela sve da znam, da li su iz komšiluka, da li imaju braće i sestara, da li im roditelji takođe rade u *Espanji*... Pitaj ih, Hulija, baš si mrgud.“

„Ostavi me na miru. Samo mi još ti fališ kada dođem kući.“

„Pričaš kao neka baba.“

„Pa možda i jesam ostarila.“

Pilar je umirala od smeha kada bi Hulija počela da dramiti, ali samo ona beše u stanju da sestrin umor nakon radnog dana zameni glasnim smehom.

„Videćemo hoće li mi se dogodine posrećiti da Karmen ostavi školu i počne da šije sa majkom. Onda ću i ja moći da se zaposlim u *Espanja industrijalu*“, podelila je jednog dana sa njom.

„Ne treba to da priželjkuješ. Nije onako kako zamišljaš“, reče Hulija strogog izgleda.

Ali Pilar je slušala samo ono što je htela, pa je uskoro počela da odbrojava mesece do svog četrnaestog rođendana. Bila je

ubeđena da će joj čika Migel pomoći da nagovori roditelje, kao što je bio slučaj sa Hulijom. Eh, čika Migel... Sve im je dopuštao još otkad su bile male; upućivao bi im nežne reči kakve ni majka ni otac nisu umeli da kažu; uvek bi primetio ako bi jedna od njegovih pet bratanica drugačije sredila frizuru, nosila neku lepu haljinu ili porasla za centimetar. Na zidu lokala uz kuću, gde je čika Migel držao stolarski alat kojim im je pravio igračke u slobodno vreme, obeležavao je visinu svake od njih, iz meseca u mesec. Uvis se dizalo pet stubova u vidu crtica, a ona najniža je pokazivala visinu svake devojčice kada su stigle u Barselonu. Osim Lole, naravno, koja nije imala nijednu crticu dok nije napunila godinu dana.

Ovako je razmišljala Pilar dok su joj ruke radile sve brže i veštije sa iglom i koncem, i pre nego što je primetila, hladni zimski meseci su izdahnuli poslednji put pre nego što su uzmakli pred prvim izdancima proleća.

5

Lola je neprestano negodovala dok su Karmen i Anheles pokušavale da je urazume. Tog dana su prvi put isprobavale haljinu za njenu prvu pričest, a situacija nije obećavala, budući da se devojčica neprestano pomerala i češala, žaleći se kako je sve svrbi. Bilo je isto kao obući uličnog psa u kostim i očekivati da ga nosi kao da je to nešto sasvim uobičajeno.

„Nemoćne smo, majko“, predala se Karmen. „Ova devojčica je prava divljakuša.“

Ali Anheles beše mnogo strpljivija sa svojom sestrom, te izbacila Karmen iz sobe kako bi razgovarala sa Lolom. Majka ih je posmatrala u iščekivanju, ne usuđujući se da se umeša.

„Zar ne shvataš da će se i tvoje drugarice obući kao ti?“, pokušala da je ubedi Anheles. „Ne budi tako tvrdoglava, Lola! Čak će i Irene nositi lepu haljinu.“

Znala je da će joj pominjanje njene nerazdvojne prijateljice, ćerke gospođe Minerve, koja je držala perionicu i farbaru veša*, promeniti mišljenje. Dane su provodile zajedno, kako

* *Tintoreria* je ujedno mesto za hemijsko pranje odeće i uslužno farbanje, u daljem tekstu će se prevoditi kao *perionica*. (Prim. prev.)

na časovima tako i van njih, na ulici, a ne beše tog nestašluka koji bi napravile jedna bez druge.

„Ali ona neće ići tamo uz ovakvu gužvu“, progunda Lola nimalo ubeđeno.

Htela je da iseče svoje debele pletenice iz solidarnosti sa Hulijom, te je sada nosila urnebesano paž. U školi su joj neke devojčice govorile da izgleda kao dečak, ali nju to uopšte nije doticalo. Ona otvori svoje okrugle oči, u kojima se stalno ogledalo čuđenje ili protivljenje, zavisno od prilike, pa nekako besno protrese tanane čipke na haljini, kao da joj smetaju, čipke što joj je majka sašila sa mnogo pažnje.

„Jadna ti ako ih upropastiš“, pojavi se Karmen poput utvare, ne želeći ništa da propusti. „Dobićeš dobro po glavi, da znaš.“ Onda ublaži ton. „Ne znaš koliko imaš sreće što nosiš takvu haljinu. I ne, Minervina ćerka Irene neće imati ni blizu tako lepu!“

„U pravu je.“ Iza njih uđe Pilar, i majka i tri ćerke su je posmatrale. Govorila je glasom najprikladnijim za tu situaciju. „Bićeš najelegantnija od svih. Samo na jedan dan, Lola, kao da se igraš. Hajde obuci se i obraduj nas da možemo malo da se hvalimo tobom.“

Iako se majka kroz zube požalila da to nije baš u skladu s verom, da je u pitanju pričešće a ne modno nadmetanje, Karmen se potpuno slagala sa sestrom. Zapravo, baš to je najbolje pamtila sa svog prvog pričešća, silovito zadovoljstvo jer zna da je lepša od svih zahvaljujući majčinoj veštini. Tako je pamtila i priliku da se bez stida razmeće pred ostalima, a najviše pred nosom svoje zaklete protivnice Griselde Martines, jer tog dana ona je bez sumnje bila u centru pažnje. Kako je mrzela tu devojčicu! Ubrzo će joj se skloniti sa očiju jer malo je ostala do završetka škole, iako je godinama morala da je trpi. Ali nastaviće da je viđa u komšiluku, naravno, kakvo olakšanje! Sigurno će joj roditelji dati da dočeka kupce u njihovom divnom butiku, a ona će se praviti kao da nikad nisu

išle zajedno u školu. Karmen je bila sigurna da će je kroz koju godinu dobro udati, i da više neće pričati sa svim drugaricama iz odeljenja koje su godinama trpele njenu umišljenost. Gledaj Me Ali Me Ne Diraj, tako su je zvale sve devojčice iz škole, doduše potajno, jer u stvari behu kukavice, bojale su je se. Mnoge je opčinjavala Griselda Martinez, kleknule bi pred njom samo da im uputi osmeh, bedni i nadmeni osmeh, koji je uvek skrivao zadnju nameru. Karmen se nikada nije pokorila, na šta beše posebno ponosna, pa su zbog toga odmalena postale ljute protivnice. Jedino je ona imala hrabrosti da se više puta suprotstavi Griseldi. Jednom su se čak i počupale za kosu, koja u obe beše vrlo kovrdžava, pa su morale da ih razdvajaju. Karmen je bila jedna od retkih devojčica koje nisu verovalе u njenu ljubaznost pred učiteljicom, rugala joj se svaki put kad se ukaže prilika, a onda se pitala da li će, posle svega, ipak žaliti za tim danima punim svađe kada napusti školu. Prvi put se začuđeno zapitala hoće li život biti mnogo dosadniji bez Griselde Martinez.

Lola je ozlojeđeno pristala da nosi haljinu u kojoj nije ličila na sebe, a tog proleća je cela porodica prisustvovala njenom pričešću. Anheles se razgalila kada su devojčice zapevale, jer na svetu ne beše ničega za čim bi pre pustila suzicu nego zbog muzike. Gledala ih je skrhanim pogledom i sa izrazom punim nežnosti, zbog kog bi joj se sestre često smejale. Posredi beše nešto vrlo čudno: u ovakvim prilikama kao da bi dosegla sreću. To se nije događalo samo sa muzikom već i kada bi im gospođica Berta, učiteljica, čitala. Mogla je satima da bdi zadubljena u stranice tih priča i časopisa za decu koje joj je ova čestita žena dopuštala da ponese kući, jer je bila najbolja učenica. Zahvaljujući njima polako je mogla da se u potpunosti odvoji od svog okruženja, da se udubi u te ukrašene svetove, da u njima proživi brojne različite živote, daleko od kuće i škole donja Augustine, daleko od Santsa.

„Ti si prava sanjarka, seko.“ Karmen se zasmejala kad je ugledala Anheles kako ponovo plače. Zatim ju je gurnula laktom i bradom pokazala ka prvim redovima. „Jesi li videla? To je porodica Martines. Majka nosi novi komplet. Kako se samo vidi da imaju butik. Ali koliko god da se trude, obe su i dalje ružne kao lopovi.“

Na Karmeninu žalost, njena sestra nije nastavila sa šalom i to ju je razljutilo. U poslednje vreme je bila prilično dosadna. Kao da se Anheles zatvorila u svoj svet, a Karmen je znala da su za sve krive knjige što joj pune glavu budalaštinama. Dovoljno je vratiti se na prethodno veče. Dok je ona Lolu zabavljala svim mogućim igrama, Anheles se po običaju dohvatila prokletih priča koje je pozajmila od učiteljice i smestila se da čita pod smokvom. To već nije mogla da podnese, pa joj je prekipelo. Povukla je sestru za ruku, tako grubo da su knjige pale na zemlju. Kako se samo Anheles rasplakala! Glupača jedna...

„Pocepaćeš mi ih!“ Skupljala je jednu po jednu kao da su od porcelana. „A gospođica Berta mi neće dati nijednu više da ponesem.“

„Još bolje“, morala je da nastavi. „Tako ćeš se manuti gluposti i konačno i na nas obratiti pažnju. Ovakva si cele školske godine. Hajde, dolazi!“

Karmen pokupi i poslednju knjigu sa zemlje, ali umesto da joj je vrati, u pratnji Lole potrča uz stepenice ka zaravnjenom krovu gde se sušio veš.

„Stigni nas ako možeš, Anheles!“

Ali Anheles nije bilo ni mrvicu smešno, nije se pomerila sa mesta. Suviše ozbiljno je shvatala čitanje, kao i sve časove u školi. Za razliku od Karmen i male Lole, trudila se da izađe iz osnovne škole sa što više znanja. Učiteljica ju je često nagrađivala i hvalila pred ostalima zbog neprestanog zalaganja i marljivosti. Iako bi se od tih reči gospođice Berte zacrvenela, jer je Anheles više od svega mrzela da bude u centru pažnje, zapravo je čeznula da je učiteljica primeti. Istinski joj se divila.